

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ІЗ СОЦІАЛЬНИМИ ХВОРОБАМИ ТА ЗАХВОРЮВАНІСТЮ НАСЕЛЕННЯ

У статті досліджено взаємозв'язок торгівлі людьми із захворюваннями населення, наслідки торгівлі, обґрунтовано основні підходи до дослідження торгівлі людьми з економічної точки зору, зокрема роз'яснено її організаційну схему, проведено аналіз цього явища у контексті бізнесу, ринку праці та сфери тіньової економіки. Визначено механізми, що призводять до продажу населення у сексуальне рабство, для жебраків та «чорної» трансплантації органів. Зроблено висновок щодо зв'язку цих явищ із захворюваннями та поступовим скороченням населення України.

Ключові слова: протидія торгівлі людьми, сексуальне рабство, захворювання населення.

Постановка проблеми. Торгівля людьми є суттєвою проблемою для України. Внаслідок низького рівня життя, обмежених можливостей для ефективної зайнятості, поширення бідності та високого рівня матеріального розшарування, недостатньої ефективності державної політики щодо протидії цьому явищу, торгівля людьми набула в Україні значного поширення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковим дослідженням окремих аспектів торгівлі людьми присвячені роботи таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як К. Левченко, Л. Ковальчука, О. Удалової, О. Позняка, Є. Луценко, Л. Матіяшек, Ш. Сканлан, І. Шваб, В. Биковець, Р. Курінько, Д. Маршавіна, І. Дзялошинського, Є. Тюрюканової, А. Аронович, Г. Тоєрманна і ін. Разом з тим, проблеми взаємозв'язку явища з різними соціально-економічними процесами вивчені недостатньо. Метою статті є дослідження наслідків торгівлі людьми, зокрема оцінка її взаємозв'язку із соціальними хворобами та захворюваністю населення.

Формулювання цілей статті. 1. Торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації людини. Від цього злочину найбільше страждають молоді жінки, неповнолітні дівчата, а часом і діти (саме вони становлять головну групу ризику). Ця форма експлуатації зачіпає найінтимнішу сторону в житті людини і належить до найбільш цинічних злочинів, адже руйнує особисте життя людини, її майбутнє, сімейні стосунки, знищує генофонд нації, а отже, підриває майбутнє всього суспільства.

2. Торгівля людьми з метою трудової експлуатації. Ця проблема залишається актуальною для громадян України. Протягом останніх років цю проблему зафіксовано як на теренах самої України без перетину кордону, так і в країнах призначення, серед яких Росія, Чехія, Польща, Італія, Португалія та ін. Людей експлуатують переважно у таких сферах, як будівництво, каменоломні, лісопосади, прокладання залізничних колій, сільське господарство, нелегальний вилов риби, підпільні майстерні з пошиття одягу і переробка харчової продукції тощо.

3. Торгівля людьми з метою використання у жебракванні. Від цієї проблеми найбільше страждають діти, інваліди та люди похилого віку.

4. Торгівля людьми з метою використання у виготовленні порнопродукції. На території України виготовляють та переправляють через канали Інтернету порнографічну продукцію в країни, що мають на неї попит. Особливо це стосується дитячої порнографії, від чого страждають діти різного віку і різної статі.

5. Торгівля людьми з метою вилучення органів. З розвитком медицини зростає попит на трансплантацію органів людини. Серед відомих випадків торгівлі людськими органами торгівля нирками найпоширеніша, оскільки на них існує високий попит (трансплантувати нирку простіше порівняно з іншими людськими органами). Серед основних стримуючих факторів збільшенню кількості таких злочинів фахівці називають складні медичні процедури та потребу в лікарях високої кваліфікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Причини виникнення торгівлі людьми можна поділити на економічні, психологічні, глобалізаційні (інтеграційні), інформаційні та правові. На першому місці серед чинників стоїть скрутне економічне становище – практична неможливість отримати гідну роботу в Україні. Ситуація ускладнюється не тільки кризовим станом української економіки, але й тим, що процес міграції криміналізується, оскільки дешева робоча сила українських громадян складає основу надприбутків як в Україні, так і за її межами.

Для всіх країн походження жертв торгівлі людьми характерний цілий комплекс соціально-економічних проблем, про що свідчать більш низькі значення показників індексу розвитку людського потенціалу. Це підтверджує думку про те, що соціально-економічний механізм торгівлі людьми складається з безлічі факторів, серед яких слід відзначити: низький рівень людського розвитку, відсутність можливості працевлаштування, багатодітність сімей, статеву нерівність, високий рівень корумпованості та розвиток мережі організованої злочинності.

Низький рівень доходів штовхає громадян України на пошуки роботи за кордоном навіть без знання мови і правових знань, без кваліфікації, на нелегальних умовах, що водночас зумовлює їх перехід до груп ризику. Так, у 2012 році за допомогою до Міжнародної організації з міграції звернулись 945 жертв торгівлі людьми з України. Органами внутрішніх справ України упродовж 2012 року виявлено 155 фактів торгівлі людьми, установлено 187 потерпілих від торгівлі людьми, у тому числі 124 жінки, 14 неповнолітніх та 2 малолітніх. Правоохоронними органами України при-

пинено діяльність 34 злочинних груп загальною чисельністю 82 особи [2].

До правових чинників можна віднести відсутність відпрацьованої чіткої системи з одного боку, захисту потерпілих, недостатню захищеність українських громадян від рук торговців живим товаром як в Україні, так і за її межами, а з другого – процес покарання злочинців. Хоча українське законодавство передбачає досить суворе покарання за торгівлю людьми, однак, зважаючи на те, що у людей залишається мотивація для виїзду за кордон і високі прибутки тих, хто вивозить, – найбільшчим часом змін не буде [3].

Ще одну групу чинників можна назвати «інформаційною». Негативну роль у поширенні в Україні злочину «торгівля людьми» відіграє недостатня обізнаність українських громадян щодо можливостей нелегального працевлаштування. Низький рівень життя та високий рівень безробіття серед населення штовхає їх на пошук роботи далеко від дому. Очевидно, бажання населення формуються не на основі реальних знань про можливості та умови праці, а більше під впливом сторонніх знань та бажань поліпшити рівень свого життя.

В умовах відкритості кордонів виходом з кризової ситуації для населення багатьох країн є трудова міграція, про що свідчать негативні показники міграційних коефіцієнтів у країнах походження. Однак у значній кількості випадків міграція набуває нелегального характеру.

Важливим чинником розповсюдження всіх форм експлуатації та використання примусової праці мігрантів є абсолютне домінування неофіційних каналів і неформальних зв'язків на всіх етапах міграції, включаючи шляхи отримання інформації та канали працевлаштування. Тільки 3-5 % мігрантів користуються офіційними каналами отримання інформації та працевлаштування. Відносини з владою також будуються на неофіційній основі: як мінімум 70 % штрафів сплачуються неофіційно. Тіньові відносини допомагають роботодавцям і посередникам утримувати контроль над робітниками. Роботодавець "обростає" цілою інфраструктурою, яка не стосується безпосередньо трудових відносин (дає працівникам притулок, їжу, організовує їх правове становище, залагоджує відносини з поліцією тощо), що допомагає йому контролювати та експлуатувати мігрантів.

Сьогодні одним із негативних проявів світових інтеграційних процесів стала інтернаціоналізація організованої злочинності. Вона набуває глобального характеру. Діяльність міжнародних організованих злочинних угруповань, у тому числі й тих, що сформувалися в Україні, поширюється на всі регіони світу і досягла рівня, недоступного їм раніше. Створення стійких каналів нелегальної міграції та торгівлі людьми є однією з найприбутковіших сфер та напрямів транснаціональної організованої злочинної діяльності в Україні. Україна є учасницею більш ніж 150 угод і міждержавних договорів щодо боротьби з організованою злочинністю.

Між тим, за своїми можливостями торгівля людьми як тіньовий сектор економіки перевершує практично всі види кримінальної діяльності, у тому числі і наркоторгівлю. Торгівля людьми стає найважливішою складовою економічної бази тероризму [4]. У зв'язку з цим зв'язок терористичних організацій зі злочинними групами, що здійснюють торгівлю людьми,

виявляється в ряді випадків настільки тісним, що не представляється можливим відокремити один злочин від іншого. І ті, і інші користуються одними й тими самими транспортними і комунікаційними мережами та фальшивими документами. Найчастіше саме торговці людьми, що створюють налагоджені міжнародні мережі, створюють коридори, по яких терористи мають можливість безперешкодно перетинати кордони країн.

Три фактори, які роблять можливим безпрецедентне злиття зусиль терористів і торговців людьми:

- зростання міжнародної організованої злочинності;
- слабкість імміграційного контролю в країнах транзиту;
- корупція, що дозволяє злочинцям безперешкодно отримувати фальшиві документи і переправляти людей з однієї країни в іншу.

Більшість дослідників сходяться на думці, що нелегальний бізнес, пов'язаний з торгівлею людьми, є одним з найпривабливіших для злочинних співтовариств, у силу досить низького ризику бути покараним з боку правоохоронних органів і високого рівня прибутковості. Доходи, одержувані транснаціональною організованою злочинністю від вчинення злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми і використанням рабської праці, є надприбутковими по рівню з торгівлею зброєю і наркотиками, а часом навіть і перевищують їх.

Так, дослідження Міжнародної організації з міграції показує, що продані жінки отримують дуже мало грошей, проте прибутки торговців величезні. В Ізраїлі російська або українська жінка заробляє сутенеру, який її контролює, від 50000 до 100000 доларів США на рік. Крім цього, жінка може бути перепродана одним сутенером іншому, в разі чого її борг повинен бути виплачений з самого початку. Існує думка, що сутенери, які співпрацюють з чиновниками, повідомляють поліції місцезнаходження жінки, коли вона вже заробила достатньо грошей, щоб виїхати, в результаті чого її арештовують та депортують, а всі гроші дістаються сутенеру.

Торгівля людьми, хоч і є найбільш прибутковим бізнесом порівняно з оборотом наркотиків або зброї, все ж вимагає чималих витрат для отримання необхідного результату. В процесі викрадення, перевезення, передачі людей у злочинців виникає чимало проблем, пов'язаних, наприклад, з оформленням документів для себе та викраденого, утриманням останнього в таємному місці, проведенням аукціонів (якщо така форма передбачена для продажу жінок та дітей), налагодженням зв'язків і «зміцненням відносин з правоохоронними органами і посадовими особами держави (дача хабарів).

Сукупність соціально-економічних умов, специфіка географічного положення, недостатня організаційно-правова підготовленість до протидії торгівлі людьми призвели до того, що Україна є країною-донором, країною-транзитером та останнім часом країною-реципієнтом "живого товару". Перераховані обставини перетворили Україну в одну з десяти країн, жителі яких найчастіше стають жертвами торгівлі людьми. На жаль, за цим показником Україну прирівнюють до Молдови, Таїланду та Нігерії.

Ще одним фактором, що сприяє розвитку торгівлі людьми є насильство, зокрема, домашнє. Насильство нерідко стає передумовою, причиною, несвідомим поштовхом, що спонукає шукати щастя і заробітку

якогога далі від дому. Коли людина страждає від психологічного або, навіть, фізичного насильства, вона не буде довго міркувати над пропозиціями посередників. І навпаки, коли рідні готові в будь-яку хвилину прийти на допомогу, людям вдавалося звільнитися з рук работорговців.

Наслідки торгівлі людьми є жахливими. Особи, які потерпіли від торгівлі людьми, платять високу ціну. Фізичні та психологічні травми, у тому числі хвороби та зупинка росту у неповнолітніх, часто мають перманентний ефект та створюють тим, хто постраждав від торгівлі людьми, небезпеку бути відкинутими своїми родинами та оточенням. Жертви торгівлі людьми часто не мають можливостей для соціального, морального, духовного розвитку та адаптації в суспільстві. Людей, яких примусили працювати у рабстві, часто змушують вживати наркотики, а також вони страждають від неімовірного насильства. Жертви торговців «живим товаром» позбавлені своїх основних прав і свобод людини, таких як право на свободу, на повагу до людської гідності, свобода від тортур, примусового лікування, право на приватність.

Жертви сексуальної експлуатації страждають від фізичних та емоційних травм, які спричинені ранньою статевою активністю, примусовим вживанням алкогольних та наркотичних засобів та зараженням хворобами, у тому числі ВІЛ-інфекціями та СНІДом.

Особи, які постраждали від примусового донорства, мають проблеми зі здоров'ям на все життя, а іноді навіть і летальні наслідки.

Негативний вплив від торгівлі людьми полягає ще й у поширенні венеричних захворювань, СНІДу, формуванні моральної деградації та відчуженості особистості, втрати родинних зв'язків, зруйнуванні суспільної моралі, небезпечному «звиканні» громадської свідомості до негативного явища, поширенні депресивних синдромів та суїцидальних тенденцій, зростанні агресивності та жорстокості. Торгівля жінками сприяє знищенню генофонду нації, оскільки злочинними угрупованнями втягуються у проституцію лише фізично здорові та найпривабливіші дівчата.

Нами проаналізовано моделі впливу злочинів з торгівлі людьми на захворюваність населення (табл. 1).

Побудуємо регресійні моделі, де за результативний показник візьмемо кількість злочинів з торгівлі людьми (модель У1), кількість виявлених постраждалих осіб (модель У2), а за чинники – показники соціальних хвороб суспільства (венеричні захворювання, самогубства, смертність від алкоголю, ВІЧ-інфіковані, число абортів, число розлучень, кількість засуджених осіб).

Отримані моделі:

$$y1=222,107+2,375551*x1+0,300868*x2+7,25944*x3+9,584826*x4+3,591297*x5-1,29764*x6-0,19641*x7+0,001017*x8$$

Таблиця 1

Вихідні дані для моделювання впливу злочинів з торгівлі людьми на захворюваність населення

Роки	Кількість злочинів з торгівлі людьми	Кількість виявлених постраждалих осіб	Кількість хворих з вперше встановленим діагнозом венеричних захворювань на 100 тис. населення (гонорея)	Кількість хворих з вперше встановленим діагнозом венеричних захворювань на 100 тис. населення (сифіліс)	Чисельність самогубств на 100 тис. населення	Смертність від алкогольної залежності хвороб на 100 тис. населення	Кількість хворих з вперше встановленим діагнозом ВІЛ-інфекція на 100 тис. населення	Кількість зареєстрованих розлучень, тис.	Число абортів на 1000 народжених живими	Всього засуджено осіб
	У1	У2	Х1	Х2	Х3	Х4	Х5	Х6	Х7	Х8
2000	169	42	52,91	91,87	27,9	23,84	12,9	197,3	1127	230903
2001	169	254	50,79	77,42	23,3	26,05	14,4	181,3	983	201627
2002	169	332	46,79	64,11	25,9	28,26	18,3	183,5	886	194212
2003	289	525	42,94	54,91	25,9	27,95	21	177,2	773	201081
2004	269	626	20,18	32,34	23,8	32,57	25,8	173,2	676	204794
2005	415	828	38,7	42,0	22,6	45,5	29,4	183,5	620	176934
2006	376	937	33,1	34,5	21,5	39,28	34,5	179,1	499	160865
2007	359	1121	29,9	30,0	21,7	40,54	38,2	178,4	476	152772
2008	322	820	27,2	25,1	20,5	34,27	41,2	166,8	425	146858
2009	279	773	24	20,1	21,2	24,11	43,3	145,4	380	146383
2010	257	1085	22,2	16,3	19,9	17,97	44,9	126,1	356	168774
2011	197	823	20,6	14,2	19,7	16,37	46,6	182,5	336	154356
2012	162	945	19,5	11,7	20	21,3	45,8	168,5	294	162881

Джерело: дані державної статистики

$$y_2 = 52,80843 + 11,04562 \cdot x_1 - 2,96908 \cdot x_2 - 20,5708 \cdot x_3 + 14,98468 \cdot x_4 + 11,67964 \cdot x_5 - 2,34387 \cdot x_6 - 1,08654 \cdot x_7 + 0,006298 \cdot x_8$$

Ці моделі мають високі коефіцієнти множинної кореляції та детермінації, є адекватними за критеріями Фішера та Стьюдента. Тобто вони достатньо точно описують ситуацію, що виникла, і можуть бути використані в аналізі та прогнозуванні.

Отримані такі моделі (табл. 2):

Таблиця 2

Моделі впливу торгівлі людьми на захворюваність та оцінка їх якості

Модель	Пояснення	Коефіцієнт кореляції	Коефіцієнт детермінації	Критерій Фішера
$Y_1 = 44,87467 + 0,05354 \cdot x_1 - 0,03713 \cdot x_2$	Залежність захворюваності на гонорею від показників стану торгівлі людьми	0,848829	0,720511	12,88981
$Y_2 = 74,42492 + 0,084724 \cdot x_1 - 0,08163 \cdot x_2$	Залежність захворюваності на сифіліс від показників стану торгівлі людьми	0,925195	0,855986	29,71896
$Y_3 = 25,6928 + 0,010166 \cdot x_1 - 0,00823 \cdot x_2$	Залежність кількості самогубств від показників стану торгівлі людьми	0,886019	0,78503	18,25908
$Y_4 = 8,617101 + 0,10483 \cdot x_1 - 0,01029 \cdot x_2$	Залежність смертності від алкоголю від показників стану торгівлі людьми	0,867159	0,751965	15,15848
$Y_5 = 17,11531 - 0,05153 \cdot x_1 - 0,04068 \cdot x_2$	Залежність захворюваності на ВІЛ-інфекцію від показників стану торгівлі людьми	0,921722	0,849571	28,23827

Джерело: розрахунки автора

Як видно з таблиці 2, всі отримані моделі мають високі коефіцієнти кореляції та детермінації, тобто є адекватними, що підтверджує думку про існування впливу торгівлі людьми на показники захворюваності населення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Роблячи висновки, можна вважати доведеним існування стійкого впливу соціальних хвороб суспільства на ситуацію з торгівлі людьми та впливу кількості злочинів торгівлі людьми на показники захворюваності населення. Очевидно, у боротьбі з таким явищем, як торгівля людьми, не можна обмежуватися лише кримінальним переслідуванням. Необхідно прийняття комплексного нормативного акта, який би передбачив систему реалізації превентивних програм і реабілітаційних заходів для постраждалих. А також поліпшення загального соціально-економічного стану в країні.

Економічні показники не відображають реально існуючої соціальної картини. Її відображають показники рівня взаємин між людьми: кількість офіційно укладених сімейних союзів, кількість абортів, рівень захисту дітей, жінок і людей похилого віку, розлучень, кількість дітей, які опинились у дитячих будинках, кількість бездомних і безробітних, рівень злочинності, побутового насильства, корупції, соціальних конфліктів, психічних захворювань, самогубств, стресів, ставлення до природи. Тільки за цими, а не за іншими цифрами можна судити про стан справ у суспільстві [7].

Отже обставинами, які сприяють і призводять до торгівлі людьми в Україні, є: тяжка соціально-економічна ситуація в країні; низький моральний рівень населення; невідповідність законодавства України положенням міжнародно-правових норм; недосконалість механізму оформлення документів для виїзду за кордон; провокаційна поведінка потерпілих.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Не стань жертвою торгівлі людьми [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://wu.cn.ua/articles/trafficking.pdf>
2. Звіт про стан реалізації державної політики у сфері протидії торгівлі людьми у 2012 році (підготовлено Міністерством соціальної політики України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/index>
3. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://novovoronzovka.just.ks.ua/katalog-poslug-gromadyanam/torgivlyalyudmi-viznachennya-ponyattya-situatsiya-na-natsionalnomu-rivni.html>
4. Абрамова С.Р. Розкриття і розслідування злочинної торгівлі неповнолітніми / С.Р. Абрамова, І.В. Усанов. – М.: Юрлітінформ, 2009. – 143 с.
5. Координатор проектів ОБСЄ в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу – <http://www.oscepcu.org>
6. Святун О.В. Європейські механізми боротьби із торгівлею людьми: автореф. дис. канд. юр. наук: 12.00.11 "Міжнародне право" / О.В.Святун. – К.: Б. в., 2005. – 18 с.
7. Усанін О. Політика і духовність. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://usanin.com/blog/politika-i-dukhovnost/>

Одержано 15.04.2015 р.